

Guide

Klimat- och miljösmarta arbetsmetoder inom förskolan

2022-08-26

Förord

Denna guide har tagits fram av Sweco åt Göteborgs Förskoleförvaltning som en del av det Interregionala EU-projektet Scandinavian Sustainable Circular Construction, S2C. Projektet har utförts mellan oktober 2019 och september 2022 och är ett samarbete mellan Sverige, Norge och Danmark. I Sverige är Göteborgs stad, Alexandersonsinstitutet och Energikontor Väst projektpartners. Utvecklingsledare miljö Monika Carlsson har drivit en stor av processen i och varit till stor nytta vid framtagandet av denna guide. Andra personer som hjälpt till att svara på frågor och bidragit med information och erfarenheter är Maria Lemark (tillförordnad enhetschef för intern service (vilket innefattar lokalvårdare och måltidspersonal)), Cecilia Hansson (intendent), Clara Jovic (rektor) och Louise Daji Pettersson (pedagogista och tillförordnad rektor tidigare under projektet).

Innehåll

Inledning	4
Förebyggande av avfall	5
Återbruk	7
Återbruk av möbler	7
Övrigt återbruk	11
Giftfri förskola	13
Material och leksaker	13
Medvetna inköp	16
Städning	18
Beteendeförändring och information	21
Mat och odling	24
Inköp av mat	24
Matsvinn	26
Måltidspedagogik	28
Odling och utomhuspedagogik	30
Samutnyttjande av lokal och gård	32

Inledning

Denna guide har tagits fram som en del av EU-projektet Scandinavian Sustainable Circular Construction, S2C, och är skriven utefter hur det är i Göteborgs stad. I Sverige har bland annat Göteborgs stad varit en viktig del i projektet och Lokalförvaltningen har byggt den fossilfria förskolan på Backa Kyrkogata 11 med arbetsnamnet Hoppet där tre gamla förskolor nu har flyttat in. Projektets mål är att fler hållbara och energieffektiva offentliga byggnader ska byggas. Förutom att ta med klimat- och miljöfrågor i byggprocessen har Förskoleförvaltningen även velat se en förändring kopplat till själva verksamheten. Förskoleförvaltningen har därför valt att införa klimat- och miljösmarta arbetsmetoder i förskolan och denna guide syftar till att dela med sig av dessa.

Förskolan är en viktig del av samhället i skapandet av förändring och hållbarhet genom att forma och påverka framtidens medborgare. Genom att införa så kallade klimat- och miljösmarta arbetsmetoder så kan verksamheten anpassas så att den blir så bra som möjligt med avseende på miljö och klimat. Dessa kan vara både på strategisk nivå och kopplade till pedagogik och mötet med barnen.

Denna guide syftar till att beskriva klimat- och miljösmarta arbetsmetoder inom förskolan som identifierats inom projektet S2C och är fullproppad med tips, verktyg och verkliga exempel som Ni kan ta hjälp av för att utveckla klimat- och miljöarbetet i Er förskola. Tänk på att det kan finnas fler relevanta arbetsmetoder som inte tas upp i denna guide.

Kort om S2C

Scandinavian Sustainable Circular Construction (S2C) ska höja kunskapsnivån och förändra attityden kring hållbart byggande.

Förskoleförvaltningen vill kopplat till detta se förändring inom själva verksamheten.

Läsinstruktioner

Den här guiden riktar sig främst till dig som jobbar på förskola. Guiden är uppdelad i 5 områden som beskriver olika metoder för att arbeta med miljö och klimat i förskolan.

Varje metod har samma struktur:

- » I en rosa ruta anges vem som normalt sett är **ansvarig** för området och därmed har störst mandat att uppmuntra till klimat- och miljösmarta arbetsmetoder.
- » Sedan beskrivs **varför metoden är viktig** och **hur** du som är ansvarig kan jobba för att uppmuntra till klimat- och miljösmarta arbetsmetoder.
- » Avsnittet **Hur gick det till på Backa Kyrkogata 11?** sammanfattar hur Backa Kyrkogata 11 har jobbat klimat- eller miljösmart utifrån metoden. Om du vill veta hur Backa Kyrkogata 11 har gjort, leta efter **äpplet** högst upp till höger i guiden.
- » Därefter finns ett kortare stycke med **förutsättningar** för att arbetsmetoden ska kunna utföras så bra som möjligt.
- » I slutet av varje metod finns en **Verktyglåda**, illustrerat av ett **blått moln**. Verktyglådan samlar resurser och tips som du kan använda dig av när du utvecklar klimat- och miljösmarta arbetsmetoder på din förskola.
- » Längst bak i guiden beskrivs drömscenariot i en **grön ruta**.

Lycka till!

Förebyggande av avfall

Ansvarig: Rektor, enhetschef intern service, pedagoger, måltidspersonal, lokalvårdare, vaktmästare.

Varför förebygga avfall?

Det går åt en hel del resurser att producera och transportera olika saker. Det är allt från arbetet att hugga ned ett träd, till att transportera, tillverka, transportera till butik, sälja, transportera till kund och ofta ytterligare steg däremellan. I många processer används dessutom ofta kemikalier och fossila resurser. Utöver detta ska även avfallet tas omhand när produkten slängs. Med andra ord kan man göra stora vinster på att bland annat använda produkter längre, reparera och återanvända.

Hur kan DU göra?

För att förebygga avfall i DIN förskola kan du:

Läsa vägledningen [Förebygg avfall på förskolan](#) som tagits fram av Kretslopp och vatten i Göteborg och hämta inspiration

Styra upp möten där ni kommer överens om åtgärder som just ni kan och vill jobba med.

Följa upp det förebyggande arbetet regelbundet och ta reda på hur det har gått och påminn er om att det är betydelsefullt och varför ni gör det så det hålls vid liv.

Hur har de gått till väga på Backa Kyrkogata 11?

Möten om åtgärder

Två olika grupper samlades vid flera möten där olika åtgärder togs fram. Den ena gruppen bestod av pedagoger som var särskilt intresserade av att delta i arbetet och den andra gruppen bestod av måltidspersonal och lokalvårdare. Mötena hölls i flera omgångar. ”Grupperna var positiva och kreativa och spånade hej vilt om alla åtgärder de ville införa”, berättar utvecklingsledaren miljö Monika Carlsson som höll i mötena. Ännu bättre hade det varit om det gick att samla all personal på samma möte menar Monika. De åtgärder som togs fram var både smått och stort. Åtgärderna finns som bilaga (”[Förebygg avfall på förskolan Backa kyrkogata 11](#)”) och kommer senare att följas upp.

**Hur gick det
till på Backa
Kyrkogata 11?**

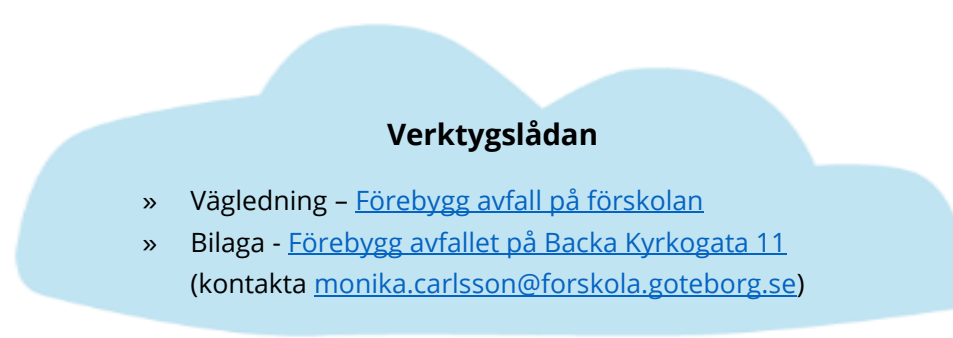
Uppföljning av det förebyggande arbetet

Arbetet med åtgärderna kommer att följas upp. Detta behöver göras återkommande, menar Clara som rektor på förskolan, ”Det behöver notas in – vad är det vi gör och varför”. Sedan kommer även avfallsmängder för rest- och matavfall att jämföras mot mängderna före åtgärderna infördes. Några frågeställningar som de vill titta närmare på vid uppföljningen är:

- » Hur har åtgärderna fungerat?
- » Hur har samarbetet fungerat?
- » Vad kan förbättras?
- » Ska någon åtgärd tas bort eller läggas till?

Förutsättningar

- » Samarbete mellan personal i huset
- » Uppföljning av arbetet
- » Operativt stöd dvs någon som kan coacha i arbetet.

Verkttygslådan

- » Vägledning – [Förebygg avfall på förskolan](#)
- » Bilaga - [Förebygg avfallet på Backa Kyrkogata 11](#)
(kontakta monika.carlsson@forskola.goteborg.se)

Återbruk

Återbruk kan ha olika betydelser i olika sammanhang. I denna guide använder vi ordet återbruk som ett samlingsbegrepp för att på olika sätt använda saker effektivare och/eller under längre tid. På så sätt blir återbruk ett sätt att undvika att resurser utvinns för att producera nya saker.

Återbruk av möbler

Ansvarig: Rektor

Varför återbruk av möbler?

Det går åt en hel del resurser för att producera exempelvis soffor, bord och stolar. Samtidigt håller ofta möbler länge och ibland kan de repareras eller fixas till för att livslängden ska förlängas med flera år! På förskolan är det viktigt att ha möbler som fungerar och som är anpassade efter barnen och deras behov. Samtidigt finns inte alltid så mycket pengar för inköp. Återbruk blir därför en spännande möjlighet att kombinera behov med hållbarhet. Det är också viktigt att tänka på att vissa möbler kan bestå av material som består av eller behandlats med ämnen som kan vara skadliga för hälsa och miljö. Mer om detta beskrivs längre fram i guiden i kapitlet [Giftfri förskola](#).

Visste du att...

...ett matbord ger upphov till 20–90 kg CO₂-ekv.

... på Backa Kyrkogata 11 är ca 20 % av möblerna återbrukade och de har sparat 2 730 CO₂-ekv genom återbruk av möbler.

Hur kan DU göra?

För att återbruka möbler i DIN förskola kan du:

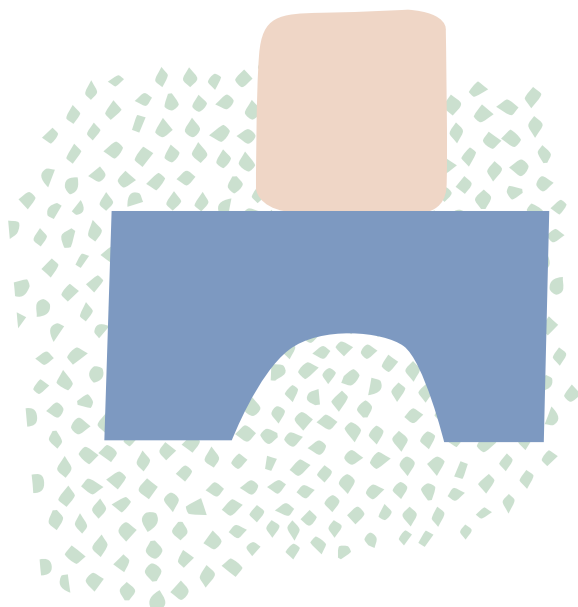
Leta på Tage vid behov av möbler. Tage står för Ta och Ge och är Göteborgs Stads interna återbrukssajt. När du fått godkännande av din chef så kan du efterlysa möbler, boka en möbel eller så kan du lägga ut en möbel du vill bli av med genom att fotografera och beskriva den i en annons. Ett tips är att kolla efterlysningar innan annonsering för att matcha direkt.

Allt är gratis och som verksamhet kan du även boka gratis transport.

Stadens verksamheter har även möjlighet att köpa saker och lägga in en beställning på något man behöver på utvalda second hand-butiker, mer information hittar du på Tages sida på Stadens intranät. På sajten finns en särskild sida för möbler anpassade för förskolan under fliken ”Förskoleförvaltningen”.

Hör efter i rektors-teamet om någon har eller behöver möbler. Här kan ni hjälpa varandra inom området och dessutom få kortare flyttsträckor.

Kom ihåg att möbler kan ha farligt innehåll av olika slag. Säkerställ att möbler som återbrukas inte är tillverkade i någon plast eller målade i någon färg som innehåller farliga ämnen. Läs mer om hur du säkerställer detta längre fram i kapitlet [Giftfri förskola](#).

Hur har de gått till väga på Backa Kyrkogata 11?

Ungefär 20 procent av möblerna på backa Kyrkogata 11 har återbrukats. Man utgick från rena trämöbler som såg hållbara ut, och de möbler som behövde förbättras renoverades av snickerier via upphandlade möbelleverantörer.

På Backa Kyrkogata 11 testades återbruk på tre olika sätt.

- » Ta tillvara på möbler från förskolor som stängts runt om i Göteborg.
Möbler som tagits till vara från stängda förskolor mättes och fotograferades. Sedan avgjorde rektor vilka möbler som passade in på den nya förskolan. Vissa möbler behövde renoveras vilket gjordes av snickeri via upphandlad möbelleverantör. Ett exempel är ett återbrukat lågt bord i ateljén – barnen blir mer fria i sin kreativitet och personalen behöver inte vara orolig för slitage.
- » Ta med möbler från de gamla förskolorna
Rektor och pedagoger flyttade möbler som lämnats på de gamla förskolorna till den nya förskolan Backa Kyrkogata 11. Sedan hämtades fler möbler därifrån efter att den nya förskolan öppnats och det upptäcktes behov av fler möbler.
- » Ta tillvara på möbler som felbeställts
Utvecklingsledaren miljö fick tag på nya möbler som felbeställts i andra förskolor/verksamheter. Adress i leasingavtal ändrades och de nya möblerna kunde i stället leasas av Backa Kyrkogata 11.

**Hur gick det
till på Backa
Kyrkogata 11?**

Förutsättningar

- » Närhet till de förskolor som verksamheten flyttat från för att kunna gå dit igen efter flytten och hämta fler möbler att komplettera med.
- » Operativt stöd och stöttning med att hitta och mäta möbler
- » Inköps- och upphandlingsdokument där det framhävs att återbruk ska ske i första hand om möjligt tillsammans med tydliga instruktioner hur detta kan göras
- » Möjlighet att köpa in en extra tjänst som vid flytt jobbar med cirkulära möbelflöden så att återbruk av möbler inte hindras av rektorers och pedagogers begränsade tid.
- » En ordentlig lagerlokal där det är smidigt att komma in med flyttbil och det finns anställd personal som mäter möbler och utvecklar verksamheten.

Verktygslådan

- » [Tage](#) – lägg upp möbler på Tage. Tage är Göteborgs Stads interna återbrukssajt där verksamheter kan annonsera ut och efter-lysa möbler och inventarier. Allt på Tage är gratis.
 - » [CCBuild](#) – Cirkulär sajt där möbler kan hittas.
 - » Klimat- och kostnadsberäkning återbrukade möbler (kontakta monika.carlsson@forskola.goteborg.se)

Övrigt återbruk

Ansvarig: Rektor, enhetschef intern service

Varför återbruk i förskolan?

Det finns gott om material som idag slängs. Många material som vuxna inte vill använda kan bli kreativa skapelser i barnens värld. Genom återbruk kan vi skapa glädje utan att några resurser går åt.

Det är viktigt att tänka på att många material kan bestå av eller behandlats med ämnen som kan vara skadliga för hälsa och miljö. Mer om detta beskrivs längre fram i guiden i kapitlet [Giftfri förskola](#).

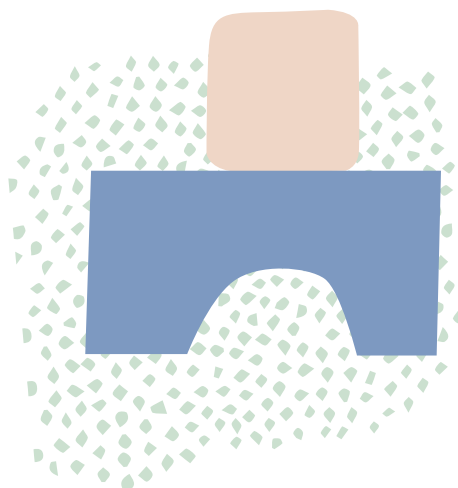
Hur kan DU göra?

För att återbruka fler och mer material i DIN förskola kan du:

Ta kontakt med andra förskolor och hör om de också vill ha eller har överblivet material. Rektors-teamen kan vara en bra kanal för att kommunicera kring detta.

Säkerställ att materialen är giftfria. Detta görs genom att ställa frågor om innehållet och genom att ta in tillämplig dokumentation.

Skapa en plats för utbyten. Det kan exempelvis vara en hylla där vårdnadshavare kan lämna och ta exempelvis spel, böcker, kläder och pussel.

Hur har de gått till väga på Backa Kyrkogata 11?

En drejskiva hittades i ett rum för överblivna möbler och utvecklingsledaren miljö kom på idén att ta drejskivan till Backa Kyrkogata 11.

Rektorn godkände att drejskivan togs emot.

Transport ordnades av drejskivan till förskolan.

Drejskivan används nu i förskolans ateljé.

I sandlådan på förskolegården används utensilier/husgeråd som tagits med från de gamla förskolorna. De är helt användbara för utelek, men uttjänta för att användas för livsmedel.

Förutsättningar

- » Kontakt med andra förskolor och rektors-team så att återbruksmöjligheter kan uppstå
- » Koll på att det finns miljökrav och var man hittar tillämplig dokumentation.

**Hur gick det
till på Backa
Kyrkogata 11?**

Verktygslådan

- » Vägledning – [Förebygg avfall på förskolan](#)

Giftfri förskola

Kemikalier finns överallt. De finns runt om oss i vardagen utan att vi tänker på det. De finns i vardagsvaror som till exempel kläder, möbler, städkemikalier, elektronik och förpackningar. Man har hittat många farliga kemikalier i luft och damm i inomhusmiljön som bland annat kommer från inredning, byggnationer och produkter.

Barnen är mest utsatta för farliga kemikalier. De har tunn och ömtålig hud, andas snabbare och äter och dricker mer i förhållande till sin vikt än äldre barn och vuxna. Om de utsätts för samma mängd av ett ämne kan de ändå få i sig mer. Dessutom tuggar och smakar barn på saker som finns i närheten. De genomgår känsliga och viktiga utvecklingsstadier där påverkan av kemikalier blir extra allvarlig.

Varor och material måste vara giftfria från början för att en cirkulär ekonomi, med minsta möjliga inverkan på människors hälsa och miljön, ska kunna bli verklighet. I denna del tittar vi närmare på giftfritt kopplat till leksaker och material som används i förskolan samt städning i förskolan.

Material och leksaker

Ansvarig: Rektor, enhetschef intern service, pedagoger

Varför är det viktigt att vi tänker på vilka material vi använder på förskolan?

Barn utsätts för många olika kemikalier i sin vardag och även om det finns begränsningar för enskilda kemiska ämnen så vet man inte hur barnet påverkas när det blir utsatt för många olika kemikalier samtidigt, en så kallad cocktaileffekt.

Det är därför viktigt att sträva efter att minska barnens exponering för kemikalier i alla lägen, så mycket vi bara kan.

Det gäller att utgå från de situationer i vardagen där man spenderar mest tid, eller kommer i nära kontakt med kemikalier, som till exempel i hemmet, på förskolan och i maten. Det kan handla om att dammtorka och vädra ofta, äta ekologisk mat och använda giftfria saker.

Hur kan DU göra?

Låt barnen leka med saker som är ämnade för barn.

Var uppmärksam på att de leksaker som barnen leker med är CE-märkta och att de varningar och instruktioner som finns är på svenska.

Tvätta alla textilier som går att tvätta innan de används första gången och torka av alla nya leksaker.

Tvätta/rengör alla material regelbundet oavsett ålder för att få bort damm, där kemikalier kan samlas.

Se till att barnen tvättar händerna regelbundet och framför allt innan de äter.

Var extra uppmärksam på nya material, Dubbelkolla med rektor/ansvarig om ni är osäkra. För leksaker fråga om det finns en EU-försäkran och för material som kommer i kontakt med livsmedel är det viktigt att man följer de råd om användning som finns på produkten.

Läs om vad olika märkningar betyder i märkningsguiden som är framtagen av Konsumentföreningen Stockholm. Guiden finns även framtagen som app.

Kort om plast

Plast är en ofta fossilråvara som tillverkas av råolja. Sedan tillsätts olika kemikalier för att göra plasten mjuk, färgad, flamsäker, hållfast eller bakteriedödande. Dessa ämnen är till viss del rörliga och kan så småningom hamna på våra händer, i damm, luft och vatten. Vissa ämnen kan vara skadliga för hälsa och miljö.

Läs mer om plast här:

[Det här är plast - Kemikalieinspektionen](#)

Hur har de gått till väga på Backa Kyrkogata 11?

Leksaker och andra förbrukningsartiklar togs med från sina gamla förskolor och allt gicks igenom noggrant och man tog bort de produkter som inte uppfyllde de uppsatta kriterierna, enligt guiden ”vägen till giftfri förskola”

Bland annat tog man bort gamla leksaker och säkerställde att alla leksaker var CE-märkta.

Man rensade bort alla mjuka plastleksaker men behöll några hårda leksaker av bra plast som till exempel plastspadar att använda utomhus. Det förekommer inga plastmaterial av PVC på förskolan.

I köket har vissa plastprodukter ersatts med andra alternativ, till exempel använder man rostfria bunkar istället för plastbunkar. De plastskålar som finns på Backa Kyrkogata 11 kommer från andra förskolor och är av bra plast.

Soffor valdes bort och alla sovmandrasser som finns på förskolan är Svanenmärkta med Oeko-Tex certifierat tygöverdrag. Filtarna som används är av bomull och även de är Oeko-Tex certifierade.

Det finns specifika miljökrav i Ramavtalet för återbruk av möbler på vilka material som får användas till återbruk. Till exempel ska det finnas en materialdeklaration för möblerna. Det finns också krav på att nytt material och kemiska produkter som tillsätts vid renoveringen ska uppfylla de fastställda kemikaliekraven.

Förutsättningar:

- » Nätverk med andra förskolor i Sverige och möjlighet att utbyta erfarenheter
- » Stöd vid frågor om kemiska ämnen och kemikalier i varor.

**Hur gick det
till på Backa
Kyrkogata 11?**

Verktyslådan

- » Vägledning "[Vägen till en giftfri förskola](#)"
- » Konsumentföreningens [märkningsguide](#)
- » Konsumentverkets film "[hur vet jag att leksaken är säker](#)"

Medvetna inköp

Ansvarig: Rektor, enhetschef intern service, pedagoger

Varför är det viktigt att göra medvetna inköp?

Genom att arbeta strategiskt med inköpen och ställa hållbarhetskrav i upphandlingen kan man bidra till att skapa en giftfri miljö.

Det finns en gemensam EU-lagstiftning, REACH, som bland annat begränsar farliga kemikalier i varor. Det finns också olika produktlagstiftningar som till exempel leksaksdirektivet för leksaker, som förutom att ställa krav på säkerhet, också ställer krav på att det inte får läcka ut vissa kemikalier till barnet.

Men det finns inte specifik lagstiftning för alla material och då kan man behöva vara extra uppmärksam.

Hur kan DU göra?

Välj hållbara leksaker av kvalitet och på så sätt öka livslängden på leksakerna

Var extra uppmärksam på nya material, Dubbelkolla med rektor eller ansvarig person om ni är osäkra. Fråga efter DoC eller EG-försäkran för leksaker och material som kommer i kontakt med livsmedel.

Välj miljömärkta varor där du kan.

Fråga om det går att återanvända artikeln ni köper in.

Byt ut utensilier i plast till glas, trä eller rostfritt stål där det är möjligt.

DoC/EG-försäkran

En DoC (declaration of compliance) är ett dokument där tillverkaren intygar att leksaken eller livsmedelsbehållaren uppfyller alla lagkrav som finns för just den produkten.

Hur har de gått till väga på Backa Kyrkogata 11?

Förskolan vill reducera användningen av plast och har sökt efter alternativ till en del leksaker och förvaringslådor och i de flesta fall har plastleksaker valts bort helt. Den plast som ändå köps in, ska vara av den bättre sorten.

De leksaker som köps in av förskolan görs med omtanke. Man väljer att köpa in leksaker av bra kvalitet även om det innebär att inköpspriset blir högre. Inga elektriska leksaker köps in. Detsamma gäller för plastleksaker som bara undantagsfall köps in om det inte finns en likvärdig ersättare i annat material med motsvarande kvalitet.

Man är noga vid inköp av pysselleksaker och utklädningskläder, de ska vara korrekt märkta och av bra material.

Inga kemiska leksaker som till exempel glitterlim köps in till Backa Kyrkogata 11 och man undviker utklädningskläder som har knappar, spännen och metalldelar.

I ateljén fylls det på allt eftersom med mer naturmaterial från skogen.

I köket har vissa plastprodukter ersatts med andra alternativ, till exempel använder man rostfria bunkar istället för plastbunkar. De plastskålar som finns på Backa Kyrkogata 11 har återbrukats från de förskolor man lämnade och är av bra plast.

Generellt gäller också att man alltid köper in flergångsmaterial framför engångsmaterial och väljer miljömärkta artiklar så långt det är möjligt. Det finns ett koncept för inköp av utensilier där man har tagit hänsyn till miljöaspekten och arbetsmiljön för barn, pedagoger och måltidspersonal.

Förutsättningar

- » Att använda upphandlingsmyndigheternas kriterietjänst för giftfri förskola
- » Nätverk med andra kommuner i Sverige och möjlighet att utbyta erfarenheter

**Hur gick det
till på Backa
Kyrkogata 11?**

Verktöglådan

- » Konsumentverkets guide "[Ditt ansvar som distributör](#)"
- » Livsmedelsverkets guide för "[material i kontakt med livsmedel](#)"
- » Vägledning "[Vägen till en giftfri förskola](#)"

Städning

Ansvarig: Rektor, enhetschef intern service, pedagoger

Varför är det viktigt att städa medvetet?

Genom att städa och hålla dammet borta minskar man barnens exponering av kemikalier. Det är också viktigt att känna till hur man ska använda städkemikalierna på ett säkert sätt och att minimera miljöpåverkan genom att dosera rätt och använda rätt kemikalier på rätt plats.

Hur kan DU göra?

Säkerställ att lokalvårdare är utbildade och känner till städrutinerna och har kunskap i hur man hanterar de städkemikalier som får användas på förskolan.

Ta fram introduktionsprogram för nyanställda, både lokalvårdare och pedagoger.

Införa en rutin för inköp av städkemikalier där det är tydligt vilka leverantörer som är godkända samt en förteckning över godkända kemiska produkter som kan användas vid inköp.

Se till att barnen inte är i rummet när det städas.

Visste du att...

Ett av delmålen i Göteborgs Stads miljö- och klimatprogram 2021–2030 innebär att stadens förvaltningar och bolag ska fasa ut och till 2030 sluta använda utfasningsämnen, samt halvera användningen av prioriterade riskminskningsämnen.

Hur har de gått till väga på Backa Kyrkogata 11?

På Backa Kyrkogata 11 använder man en städteknik som heter Duo Tex. Genom att använda mikrofiberdukar och mikrofibermoppar med en speciell design behöver man inte tillsätta några rengöringsmedel i vattnet utan ytorna städas med mikrofiberdukar och vatten. De smutsiga mopparna och trasorna tvättas i tvättmaskinen med miljömärkt flytande tvättmedel.

I dagsläget använder man bara sanitetsrengöring och i speciella fall desinfektionsmedel samt i de slutna systemen till tvättmaskinerna.

Det används ytterst lite kemikalier i förskolan och de kemiska produkterna som köps in är noga kontrollerade. Det är självklart att alltid välja parfymfritt och miljömärkt tvål och rengöringsmedel. Förskolan arbetar även med att dosera rätt av de kemikalier som är nödvändiga att använda. Att överdosera betyder inte att det blir bättre resultat, det kan till och med bli omvänd effekt.

Förskolan arbetar enligt en befintlig rutin för att köpa in städkemikalier. Man köper bara in av godkända leverantörer och i inköpssystemet Procede. Utvecklingsledaren miljö har också tagit fram en förteckning över godkända kemiska produkter som pedagogerna kan använda sig av vid inköp av kemiska produkter. Det finns även separat framtagna förteckningar med godkända kemiska produkter för lokalvårdare och måltidspersonal.

Tvålen och de få städkemikalier som används på förskolan är parfymfria och miljömärkta. Dessutom granskade utvecklingsledaren miljö även innehållet i den miljömärkta tvålen och de kemiska produkterna så att det inte finns utfasningsämnen eller prioriterade riskminskningsämnen i produkterna enligt den så kallade PRIO databasen.

På Backa Kyrkogata 11 arbetar man aktivt med att minska antalet kemiska produkter som är märkningspliktiga, det vill säga de med röd-vita piktogram. Det finns hanterings- och skyddsinstruktioner för de fåtal kemiska produkter som används och det är bara utbildad städpersonal som hanterar städkemikalierna.

**Hur gick det
till på Backa
Kyrkogata 11?**

Förutsättningar

- » Städteknik för att minimera mängden kemiska produkter och minska miljöpåverkan.
- » Introduktionsprogram som inspirerar till en säker och effektiv städning.

Verktygslådan

- » Vägledning "[Förebygg avfall på förskolan](#)"
- » Vägledning "[Vägen till en giftfri förskola](#)"
- » Göteborgs Stads [miljö-och klimatprogram 2021–2030](#)

Beteendeförändring och information

Ansvarig: Rektor, enhetschef intern service, pedagoger, måltidspersonal, lokalvårdare, vaktmästare.

Varför ska förskolan arbeta med beteendeförändring och information?

Våra beteenden skapas i tidig ålder och vi har ofta lättare att lära oss som barn. Dessutom kan barn inspirera sina föräldrar genom att ta med sig lärdomar hem och ställa frågor hemma. Därför är det värdefullt att inom förskolan arbeta med beteende och information.

Dagligen görs transporter till och från förskolan. Barn hämtas och lämnas, personal tar sig till och från jobbet, varor kommer till förskolan och avfall hämtas. Med andra ord pågår ett kontinuerligt flöde. Mer än hälften av alla resor görs till arbetsplatsen eller skolan och bil är det vanligaste transportslaget¹. Med andra ord finns stor potential för förändrade transportsätt.

¹ Resvanor i Sverige 2020, Trafikanalys, 2021-05-28

Hur kan DU göra?

Informera personal om påverkan av våra beteenden på personalmöten.

Belysa att vad vi gör påverkar både miljö och klimat men också hur barnen gör och ser på saker eftersom vuxna ofta är deras förebilder.

Informera personal om transportalternativ på personalmöten. Belysa förmåner som till exempel att medarbetare kan välja att delbetala sitt årskort månadsvis via lönen, att medarbetare kan hyra en cykel under en fast period, oftast 3 år, mot ett månatligt nettoavdrag på lönen samt att medarbetare kan få ett skattepliktigt bidrag för att köpa cykelrelaterad utrustning till antingen cykeln eller sig själv för 500 kronor per år.

Informera vårdnadshavare om hållbara beteenden på föräldramöten. Berätta om hur man arbetar inom verksamheten med exempelvis energianvändning, transporter och andra klimat- och miljösmapta arbetsmetoder och inspirera vårdnadshavare till att se över sina egna beteenden.

Använda framtaget informationsmaterial och dela/skicka ut till personal och vårdnadshavare.

Införa förändringar som påverkar energiförbrukningen som exempelvis sensorer som stänger av lampor, fylla diskmaskiner mm

Hur har de gått till väga på Backa Kyrkogata 11?

Pratat om beteenden kopplat till energi och transporter under projektets gång. Personalen ska vara goda förebilder för barnen. Pedagoger kan arbeta med det i barnens lärande. Köket kan tänka på när de tex startar upp maskiner i köket. Vatten ska inte rinna i onödan, disk- och tvättmaskiner ska fyllas innan de startas m.m.

Informera vårdnadshavare

Utvecklingsledaren miljö informerar på föräldramöte för att berätta om de klimat- och miljösmarta arbetsmetoderna som har implementerats. Rektor/pedagoger skyltar upp vad som sker på förskolan kring olika metoder.

Informativt material

Informationsmaterial om fördelar med att låta bilen stå finns till både vårdnadshavare och personal. Detta material kommer kunna delas med andra förskolor och vara till nytta för de som vill.

Förutsättningar

- » Personal har erfarenhet av hållbarhetsarbete och energiminskning
- » Förskolan har ett introduktionsmaterial som kopplar an till detta
- » Förskolan följer upp hur de arbetar med energiförbrukning regelbundet
- » Stöd från kommunen som exempelvis energipedagoger, resurser kopplat till hållbara måltider mm.

**Hur gick det
till på Backa
Kyrkogata 11?**

Verktygslådan

- » Informationsmaterial från Backa Kyrkogata 11
(kontakta monika.carlsson@forskola.goteborg.se)

Mat och odling

Mat och odling är en naturlig del av förskolan utifrån flera aspekter. Relationen till mat och förståelsen för varifrån den kommer är en viktig del, men även klimat- och miljöpåverkan vid inköp kopplat till transporter, miljöskydd, sociala krav och djurskydd. En annan hållbarhetsaspekt är matsvinnet. I denna smaskiga del av guiden dyker vi ned i mat och odling

Inköp av mat

Ansvarig: Rektor, enhetschef intern service

Varför ska man arbeta med inköp av mat?

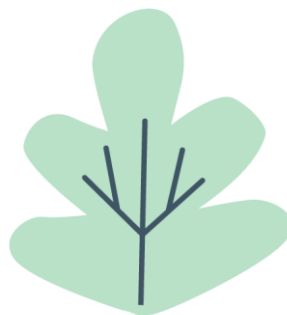
Genom att aktivt arbeta med inköpsrutinerna av mat arbetar man också för att minska matsvinnet. En analys som är gjord av Upphandlingsmyndigheterna (2021) visar att hållbarhetsarbetet många gånger leder till lägre kostnader.

Hur kan DU göra?

Planera måltiderna och köp livsmedel som det är säsong för. Livsmedel i säsong har ofta bra kvalitet, vilket minskar risken för svinn.

Ta fram er egen rutin för att förbereda inköp. Inventera kyl, frys och förråd på råvaror och rester.

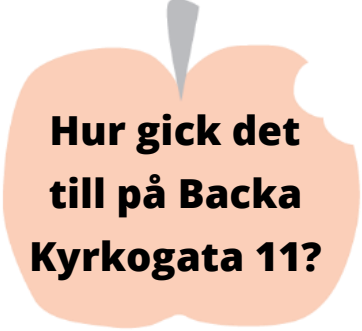
Köp mindre styckevikter, små köttbullar och små potatisar gör det lättare att anpassa portionens storlek efter barnen.

Hur har de gått till väga på Backa Kyrkogata 11?

Förskolan planerar inköpen och har bestämda beställningsdagar för att på så sätt samla beställningarna och därigenom minska transporter.

Följer Göteborgsmodellen och de rutiner som finns. Till exempel handlar efter säsong, kontrollerar vad som finns i lager och undviker stora lager.

**Hur gick det
till på Backa
Kyrkogata 11?**

Förutsättningar

- » Rutiner för inköp och samtransport

Verktyslådan

- » Vägledning "[Förebygg avfall vid inköp och upphandling](#)"
- » Konsumentföreningens [märkningsguide](#)

Matsvinn

Ansvarig: Rektor, enhetschef intern service, pedagoger, måltidspersonal

Varför minska matsvinnet?

Matsvinn är enligt Livsmedelsverket livsmedel som producerats i syfte att bli mat, men som av olika anledningar inte äts eller dricks upp. Matsvinn står för mellan 8–10 procent av allt utsläpp av växthusgaser i världen². Genom att minska matsvinnet behöver vi köpa in mindre mat och kan därmed också spara en hel del pengar. I FN:s globala mål för hållbar utveckling – Agenda 2030 – finns dessutom målet att halvera matsvinnet till 2030. Sedan 2016 arbetar Göteborgs stad med Göteborgsmodellen för att minska matsvinnet i alla storkök

Hur kan DU göra?

Samla och utbilda berörd personal kring varför och hur man kan arbeta för minskat matsvinn. Använd gärna [Göteborgsmodellen för mindre matsvinn](#)³ eller vägledningen ”[Förebygg avfall på förskolan](#)” som bra verktyg för detta. Verktuget är till för dig som är kock, köksmästare, måltidsbiträde och enhetschef och kan användas i tillagningskök, mottagningskök och serveringskök och går att söka upp på Göteborgs stads hemsida.

Mät matsvinnet för att bli medvetna om hur mycket som slängs.

Presentera mätresultaten regelbundet på arbetsplatsträffar eller liknande och diskutera orsaker till att mat kastas.

Diskutera åtgärder som ni skulle kunna börja med. Starta gärna med de som känns enklast och viktigast för er. Det kan vara bra att fokusera på en åtgärd i taget. Skapa en åtgärdslista.

Sätt gärna upp åtgärdslistorna i köket

Skapa rutiner för att minska matsvinnet och informera alla medarbetare om vad som gäller.

Bestäm vem i ert kök/verksamhet som ska ansvara för respektive åtgärd.

Fira framgångarna när ni genomfört en åtgärd.

Tips för att minska svinnet

- » Förbättra närvarorapporteringen
- » Beställ rätt mängd mat
- » Öppna ett serveringskärl i taget
- » Ställ fram rätt mängd mat
- » Servera lagom stora portioner
- » Dialog/samarbete mellan pedagoger och köket
- » Dela smörgåsar
- » Använd mindre serveringsbestick
- » Pedagogiska måltider
- » Ta hand om rester
- » Förvara rätt
- » Öka kunskap om livsmedelshygien
- » Kreativa namn på maten

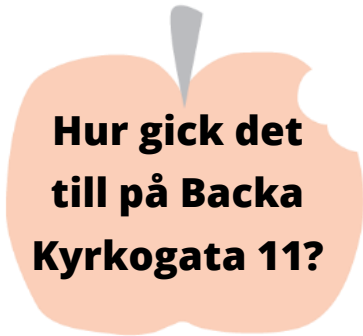
² Livsmedelsverket, [Matsvinn \(livsmedelsverket.se\)](#), hämtat 2022-05-18

³ Göteborgsmodellen för mindre matsvinn – på stadens hemsida

Hur har de gått till väga på Backa Kyrkogata 11?

Utredning om att sälja överbliven mat.

Det gjordes en intern utredning av Förskoleförvaltningen men de kom fram till att det inte blev så mycket mat över inne i köket. Att sälja överbliven mat visade sig ta mer resurser både i tid och personal än vad det kunde bli i vinst för att minska matsvinnet. Regler kring livsmedelshygien försvårar genomförandet att sälja överbliven mat.

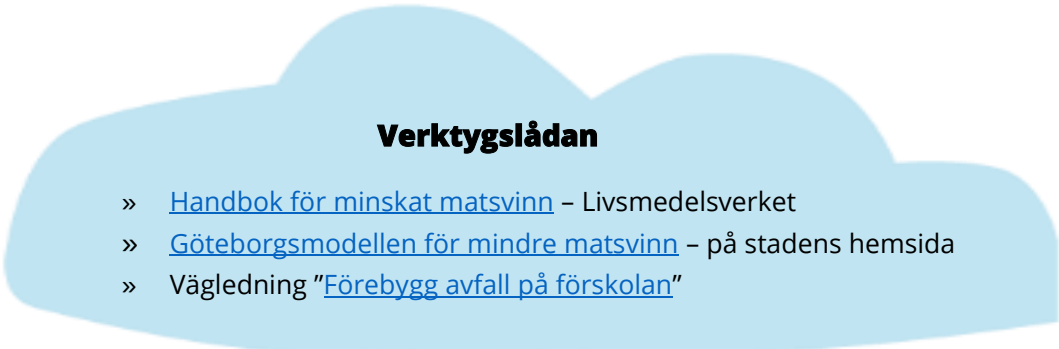
**Hur gick det
till på Backa
Kyrkogata 11?**

Barnen får delta i köket när tid och möjligheter finns.

Barnen ska få vara med i köket för att få lära sig mer om maten och få en starkare koppling till maten och hur den tillagas mm.

Förutsättningar

- » Tid för att diskutera och komma på åtgärder
- » En person, rektor eller annan engagerad personal, som kan samla och utbilda personal och leda/ansvara för arbetet.

Verktyslådan

- » [Handbok för minskat matsvinn](#) – Livsmedelsverket
- » [Göteborgsmodellen för mindre matsvinn](#) – på stadens hemsida
- » Vägledning "[Förebygg avfall på förskolan](#)"

Måltidspedagogik

Ansvarig: Rektor, enhetschef för intern service, pedagoger, måltidspersonal

Varför måltidspedagogik?

Måltiderna i förskolan kan utgöra ett värdefullt pedagogiskt verktyg för att hjälpa barnen att skapa medvetenhet kring mat. Tidigare fanns ett projekt som hette ”Lärande Hållbara Måltider” där man arbetade aktivt med måltidspedagogik. Dessvärre finns inte projektet kvar längre men det gör materialet vilket med fördel användas vid arbete med måltidspedagogik.

Hur kan DU göra?

Starta ett måltidsråd för att alla på förskolan ska få möjlighet att påverka måltids-miljön, maten och kopplingen till hållbarhetsarbetet. Måltidsrådet kan med fördel bestå av måltidspersonal, pedagoger, förskolechef/rektor och eventuellt föräldrar.

Ha en inspirationsworkshop där ni samlas kring mat- och miljöfrågor och scanna av vilka bitar ni behöver fördjupa er i. Mer om hur detta kan göras beskrivs i [En modell för måltidsråd i förskolan](#)⁴.

Planera in pedagogiska måltider och läs mer om hur man kan hålla dessa rent praktiskt i [En modell för måltidsråd i förskolan](#)

Undersök om det finns möjlighet att ”låna” en extra kock som coach. Detta kan eventuellt vara en möjlighet som dyker upp längre fram och som iså fall kan vara ett stöd i arbetet med måltidspedagogik om tiden inte räcker till.

⁴ En modell för måltidsråd i förskolan, Lärande Hållbara måltider, goteborg.se/larandehallbaramaltider

Hur har de gått till väga på Backa Kyrkogata 11?

På förskolan kommer det att finnas ett inspirationsmaterial.

Detta material ska kunna användas av pedagoger och måltidspersonal.

Samarbete mellan kök och pedagoger.

Kockkläder har köpts in till barnen för att de ska få vara med i köket när det finns tid och möjlighet. Planen är att barnen ska få lära sig mer om varför man inte ska slänga mat och komma i kontakt med olika livsmedel och lära sig om dessa.

**Hur gick det
till på Backa
Kyrkogata 11?**

Förutsättningar

- » Personal har grundläggande miljökunskap.
- » Det finns engagerad personal med tillräcklig tid att jobba med detta.

Verkttygslådan

- » [Barn i köket i förskolan och skolan](#)
- » [En modell för måltidsråd i förskolan](#)
- » Låt kökspersonal göra Västra Götalands digitala [utbildning i klimatsmart mat](#) och låt det vara en obligatorisk del av upplärning för ny personal.

Odling och utomhuspedagogik

Ansvarig: Rektor, pedagoger

Varför odling och utomhuspedagogik i förskolan?

Att barn får leka och lära utomhus är bra på flera sätt och att vara i en bra utemiljö på förskolan motverkar stress, ökar barnens fysiska hälsa och stimulerar hjärnans utveckling enligt forskning. Genom att vara med och odla blir barn dessutom engagerade, koncentrerade och får utveckla sin förmåga att kommunicera med varandra. På köpet lär de sig mer om den goda maten och dess ursprung tillsammans.⁵

Hur kan DU göra?

Fundera på vad ni ska odla. Välj till en början lättskötta växtsorter. Detta kan ni läsa mer om i arbetsmaterialet [Odling i förskolan och skolan – året om!](#) som tagits fram inom det tidigare projektet *Lärande Hållbara Måltider* och ligger som bilaga till denna guide.

Skaffa material som t ex pallkragar, krukor, jord, frön. Det behöver inte bli dyrt, exempelvis kan man förodla i gamla mjölkpaket, samla in frön mm. Men en budget kan vara bra att ha!

Avsätt tid till odlingen. Aktiviteterna kan genomföras i stor grupp eller i mindre enheter, beroende på vad som passar verksamheten. De ska kunna integreras i lek och samlingar, men även genomföras vid längre planerade tillfällen, som utflykter.

Så, gro, omskola, skörda... Detta kan ni läsa mer om i arbetsmaterialet [Odling i förskolan och skolan – året om!](#) Här finns dessutom många bra och roliga tips!

Skapa samarbete mellan pedagoger och måltidspersonal om ni vill att det som odlats ska tillagas. Se till att måltidspersonalen får veta vilka grönsaker som kan skördas. Jordiga grönsaker sköljs rena utomhus av pedagoger och barn så att jord inte kommer in i köket.

Tips!

- » Utforska växt- och djurliv
- » Laga mat över öppen eld
- » Vattenlek
- » Sittplatser på förskolegården

⁵ Odla i förskolan och skolan – året om!, Lärande Hållbara Måltider

Hur har de gått till väga på Backa Kyrkogata 11?

Gården är utformad så att den gynnar hållbarhetsperspektivet för pedagogik och ekologi.

Förskolans gård ett utformad med en vildare del där barnen bjuds in till att utforska naturen, gräva, möta småkryp och utforska en riktig skog. Genom gården skapar barnen med relationer med naturen och får upp ögonen för biologisk mångfald. Arkitekten har haft en genomgång med pedagogerna om hur gården är tänkt att användas ur hållbarhetsperspektivet. Pedagogerna är glada över att det är så mycket natur sparad på gården, det gör det möjligt att till exempel följa årstiderna helt naturligt varje dag eller att bara sitta och titta på ekorrarna som bor i träden.

Hur gick det till på Backa Kyrkogata 11?

Inspirationsmaterial.

Ett inspirationsmaterial finns på förskolan om odling och detta material ska sedan kunna användas av pedagoger och måltidspersonal.

Odla inomhus och utomhus.

Inomhus odlar de i mjölkpaket och äggkartonger och pallkragar ingick i bygget så där ska man odla utomhus. Barnen på förskolan är jättenyfika på det som odlas på gården och att även pedagogerna är inspirerande och vill lära sig mer. Barn och vuxna ska arbeta tillsammans med odlingen och ska ha dialog med köket om vilka grönsaker, rotfrukter eller kryddor som kan vara möjliga att ta med i matproduktionen med hänsyn till livsmedelshygienregler.

Förutsättningar

- » Gården är i en rofylld miljö med inte alltför mycket trafik i närheten.
- » Tillräckligt med sittplatser på gården.
- » Personalen har eller kan få utbildning inom eller erfarenhet av utepedagogik och odling.

Verktyslådan

- » Titta på [filmer](#) framtagna av Malmö stad:
- » [En handbok i utomhuspedagogik](#) av Lotta Fredriksson
- » Vägledning – [Odla i förskolan och skolan – året om](#)
- » [Lektioner för skolor och förskolor](#) som anordnas av Göteborgs botaniska trädgård

Samutnyttjande av lokal och gård

Ansvarig: Rektor

Varför samutnyttja lokaler?

I samband med ökande befolkning och växande städer råder ibland platsbrist. För att staden inte ska ta allt för mycket yta i anspråk i onödan är det viktigt att lokaler inte står tomma i onödan. Samutnyttjande av lokaler kan därför vara värdefullt för närsamhället och staden i helhet. Dessutom kan lokalerna och gården anses vara tryggare då de präglas av liv och rörelse även på kvällstid. Exempelvis kanske kvällskurser kan hållas i lokaler som annars bara används dagtid?

Hur kan DU göra?

Läsa om samutnyttjande. Rektorer har ansvar för sin förskoleverksamhet och Lokalförvaltningen har ansvar för driften av lokalerna. Rektorerna har därmed befogenhet att tillåta eller avfärda samutnyttjande av lokalerna med avseende på sin verksamhet och det är därför bra att rektorn har en bild av hur samutnyttjande fungerar samt hur närsamhället och staden i helhet gynnas av samutnyttjande av lokaler och gård. Ett exempel på läsvärt material är *Samutnyttjande i praktiken*⁶.

Utreda om det finns möjligheter för er att samutnyttja lokaler. Det kan vara bra att titta på praktiska lösningar tidigt i processen. Hur kan man lösa låsning och larmning av lokalerna? Finns det lokaler i verksamheten som inte andra verksamheter bör ha tillgång till? Finns det lokaler som passar bra att dela med andra? Kan utomhusmiljöer samutnyttjas?

Undersöka om det finns verksamheter som är intresserade av att samutnyttja era lokaler eller tvärtom. Kanske studieförbund eller liknande? Kanske finns det en del av en park som förskolan kan använda på dagtid? Kontakta den förvaltning som berörs.

Förskoleförvaltning tar kontakt med annan förvaltning inom staden för att utreda frågor kring ansvar och budget och liknande ifall samutnyttjande planeras ske mellan verksamheter inom olika förvaltningar.

Ses på ett möte och komma överens om praktiska lösningar.

⁶ *Samutnyttjande i praktiken, Uppdrag inom Levande Malmö*

Hur har de gått till väga på Backa Kyrkogata 11?

Intern utredning.

En intern utredning och intervjuer av ansvariga inom säkerhet och måltid gjordes av Förskoleförvaltningens utvecklingsledare miljö. Livsmedelsregler, regler kopplade till hygien och risk för spridning av allergener studerades kopplat till samutnyttjande av köket och köket kunde med dessa aspekter i åtanke inte delas med andra verksamheter.

Brand och säkerhetsregler gjorde att övriga delar heller inte kunde delas.

**Hur gick det
till på Backa
Kyrkogata 11?**

Förutsättningar

- » Att det går dela av verksamhetens lokaler, till exempel separera en idrottshall, sal eller ateljé från kök och matsal, så att samutnyttjandet inte sker på bekostnad av livsmedelsregler eller risk för spridning av allergener och liknande.

Verktygslådan

- » Läs mer om samutnyttjande [här](#).

Åh, tänk om det fanns...

(Optimala resurser)

- » Extra personal som kunde komma ut till förskolorna och stötta operativt i olika metoder som till exempel Förebygga avfall, Hållbara måltider, Odling och Energiförbrukning.
- » De som coachar kunde hjälpa till att starta upp, ha workshops och inspirerande föreläsningar samt att man skulle kunna kontakta dem vid behov när man har frågor eller annat stöd.
- » En verkstad i egen regi där möbler kunde restaureras eller byggas om vid behov i samband med återbruk.
- » En plats att ställa möbler så att någon annan förskola kunde åka dit och titta på dem och hämta.

Förskoleförvaltningen

E-post: monika.carlsson@forskola.goteborg.se